

חג החנוכה – חינוך לשוני כיצד להשתמש בביטויים הקשורים לאור ולחושך?

הזיקה בין נושא היחידה של חינוך לשוני ליחידת התכנים

חג החנוכה מכונה גם "חג האורים". בכל ערב מערבי החג, מדליקים נרות על חנוכייה ומעשה זה של הדלקת אורות הוא המצווה העיקרית של החג. יחידת התכנים המוקדשת לחג החנוכה מתמקדת במשמעותו הסמלית והמטפורית של האור בחג אם כי בשל גילם הצעיר של תלמידנו, נמנענו מלהשתמש במונח המטה לשוני של "מטאפורה".

בעדכונים לתכנית הלימודים לחינוך לשוני של משרד החינוך (אשר הובאו בשנת תשס"ז באתר האינטרנט המוקדש לה) מצוטטת הגדרה של מונח זה:

מטאפורה :

שימוש במילה במשמעות מושאלת. [...] תהליך כזה מתאפשר בגלל דמיון מסוים שבין המשמע המקורי של המילה לבין המשמע המושאל.

(מתוך מבוא לתורת הלשון, 10, ע' 31)

על כן, דנו ביחידת התכנים, באסוציאציות שהמילים "אור" ו"חושך" מעוררות בנו ובמקורן.

ביחידה זו, נמשיך בחקירה זו, ונעמוד על המשמעות של ביטויים וניבים מטפוריים שכיחים הכוללים את מילים "אור" ו"חושך" עצמן או מילים הנגזרות ממילים אלו.

הזיקה בין יחידה זו לתכנית הלימודים בחינוך לשוני

על פי תכנית הלימודים בחינוך לשוני "מטרת העל של החינוך הלשוני בבית הספר היסודי היא לטפח אדם אורייני" (שם, עמ' 11) כאשר ה"אוריינות היא היכולת שיש לאדם להשתמש בשפה כתובה לצורך אינטראקציה יעילה עם הסביבה (הקשרים חברתיים ותרבותיים שונים)

ועם עצמו" (ראו שם, הערך "אוריינות" במילון המונחים והמושגים, עדכון אנטרנטי 220807).

העשרת שפתו של התלמיד במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהשפה המודרנית ומהמקורות מפתחת אצל הלומד כשירות אינטרטקסטואלית המאפשרת קשירת קשרים עם טקסטים של התרבות וביניהם (שם עמ' 9) ומכיוון "שהלשון הכתובה אינה נרכשת מאליה, באופן נסיבתי, אלא מצריכה לימוד מפורש ומכוון" (שם), יחידה זו תעסוק ב"הכרה ושימוש בביטויים, ניבים ופתגמים שכיחים" (ראו הישג מס' 7 ו 8).

מכיוון שיחידה זו מלווה את הלימוד על חג האורים, היא תתמקד בביטויים הקשורים ל"אור" ול"חושך".

מהלך ההוראה ונקודות להעמקה

חלק א': הכרת חמישה ביטויים הכוללים המילים "אור" ו"חושך" או מילים מאותם שורשים

1 הסיפור "ליאורה הבלשית ותעלומת דמי החנוכה".

בסיפור שזורים שלושה ביטויים הקשורים ל"אור" ושני ביטויים הקשורים ל"חושך". נקרא את הסיפור, נבדוק שהעלילה מובנת ונפתור את התעלומה (הבנת המשמעות הגלויה והסמויה של הטקסט - משימה 1).

- נחזור על הביטויים הקשורים ל"אור" ול"חושך" שהופיעו בסיפור ונבין את משמעותם
- א. על פי הקשרם בעלילה.
 - ב. על ידי בחירת ההגדרות המתאימות ושילת הגדרות הלא מתאימות המופיעות במשימה 2.
 - ג. ניתן להציע לתלמידים לאמת את השערותם באמצעות המילון.

רצוי להזכיר לתלמידים כי אהוד הבלש לימד אותם שלוש השיטות הללו ביחידת החינוך הלשוני של חג סוכות.

חלק ב': פעילויות הפנמה

- על מנת לאפשר שימוש במטבעות הלשון שנלמדו, זימנו לתלמיד אפשרויות של בחירה מושכלת בביטוי המתאים ויישום פעיל של הנלמד:
- השלמת משפטים עם הביטויים שנלמדו (משימה 3).
- כתיבת סיפור קצר תוך כדי שימוש באחד הביטויים שנלמדו (משימה 4).
- משימה זו תאפשר הבנה מעמיקה יותר של הביטויים.

חלק ג': פעילויות להרחבה

ביטויים נוספים להעשרה:

ביטויים עם המילה "חושך":

- חשך עליו עולמו - קרה לו משהו נורא
- הולך בחושך - לא מוצא את דרכו, מתקשה

ביטויים עם המילה "אור":

- מוציא לאור - מפרסם בדפוס (בדרך כלל מפיק ספרים)
- שופך אור על - מביא לכך שהדברים יובנו טוב יותר
- לאור הדברים - בהתאם למצב
- מאיר פנים - מקבל אנשים בשמחה
- הלך לאורו - הלך לפי דרכו ורעיונותיו של אדם אחר.
- אורו עיניו - שמח

ניתן לבקש לבחור ביטוי אחד ולצייר ציור מתאים לו.

עריכת רשימה של שמות עם המילה "אור"

הורים רבים בוחרים לקרוא לילדיהם בשמות הקשורים לאור, בין אם הם נולדו בתקופת חנוכה, ובין אם לא. ניתן לקיים דיון: מדוע לדעתכם הם עושים זאת (חוץ מזה שאלו שמות יפים!)? נבקש מהתלמידים להכין רשימה של שמות הקשורים לאור. (אפשר לחלק את הכיתה לשניים, ולערוך תחרות, מי יציע יותר שמות.) שמות ממשפחת המילים "אור": אור, אורה, אורית, מאירה, מאיר, יאיר, ליאור, ליאורה, אורי, אוראל, אליאור, מאור. ניתן להרחיב את המשימה, ולהוסיף שמות הקשורים לאור, שאינם מאותו שורש, לדוגמה "נר", "זיו", "קרן", "נגה" ועוד.

שירים הקשורים באור

ניתן לערוך תחרות בין קבוצות בכיתה, מי יגיע למספר השירים הגדול ביותר המזכירים את המילה "אור"?

הכנת משחק זיכרון בנושא ניבים

התלמידים מכינים שתי קבוצות של כרטיסים: על הכרטיסים של קבוצה אחת רשומים הניבים, ועל הכרטיסים של הקבוצה השנייה רשומים הפירושים של אותם הניבים או ציורים המתאימים להם.

הצגת פנטומימה בנושא הניבים

מתנדבים יציגו את הניבים בפנטומימה ושאר התלמידים צריכים לנחש את הניב המוצג.

משפט סיום

משפט זה, כמו כל משפטי הסיום של יחידות החינוך הלשוני, סוגר את היחידה ומזכיר בקצרה במה היא עסקה.

הפעם המשפט הוא:

"חושך ואור בביטויים רבים
חג אורים שמח וחופש נעים"

